

prekanjenosti. Sicer bridka, a že neštetokrat obdelana zgodba. Tudi interpretacija ne prinaša česa posebno novega. Avtorica je gotovo marsikaj pridobila, ko se je seznanjala z gradivom o življenju indijanskih plemen na ozemlju ZDA, a v knjigi to ni prišlo do izraza.

Doslej obravnavane knjižice so branje za odraslejšo mladino, medtem ko sta Branka Jurca⁷ in France Bevk⁸ namenila svoji zbirki najmlajšim. V njih knjižicah imajo ilustracije važno mesto (ilustriranih je vseh sedem knjižic, ki jih tu omenjamo) tako po zunanjem izgledu kot vsebinsko, saj odlično dopolnjujejo tekst.

Branka Jurca je napisala 16 črtic iz življenja današnjih otrok v Ljubljani. Srečujemo jih v Tivoliju, na Starem trgu, v novih blokih na Livadi, v Levstikovi šoli, med semaforji, telefoni, stanovanjskimi problemi in helikopterji. Otrokom, posebno mestnim, bodo te zgodbe blizu. Tudi pisane so prizrčno. Moti pa neka skonstruirana pravljíčnost, v katero zaide dobršen del teh zgodbic.

France Bevk se spominja svojih otroških dni, ki jih je prebil med pastirci na paši. Tam so stikali za ptičjimi gnezdi, kurili ogenj, pekli krompir, rezljali piščali, nabirali smolo in jagode, peli, plesali in se igrali različne igrice. V drobnih pesmicah pripoveduje o teh rečeh. Dostikrat mu verzov niti ni bilo treba kovati, ker se je spomnil tistih, ki jih je slišal v domači hiši in na paši. To so zlasti izštevanke, pesmice o zvonovih, o kovačku na luni, o murčku in polžu in pastirske igrice. Avtor v opombi sam pravi, da je mnogo »narodnih« oziroma po narodnih motivih napisanih, o čemer med drugim govore tudi lokalizmi iz Baške grape.

D. Ževart

ZAPISKI

OB ODMEVIH RUSKE REVOLUCIJE 1905 PRI NAS

Od konca šestega desetletja preteklega stoletja pa do danes smo Slovenci nekajkrat doživeli pojave, ki jih opravičeno lahko imenujemo »vdor ruskega duha«. Tako je namreč po pričevanju Dušana Kermavnerja imenoval urednik predvojne *Sodobnosti* Ferdo Kozak »tok ruskega književnoidejnega vplivanja na slovensko moderno«. Prvi vdor ruskega duha pada že v sedmo in osmo desetletje preteklega stoletja in se kaže v književnoidejnih in oblikovnih vplivih ruskega realizma in v specifičnih družbenih prvinah, ki pa so le okrnjene dospеле do nas. — Ob drugem vdoru ruskega duha, ob rusko-poljski revoluciji 1905 in po njej, pa se specifičnost pojava menja. Tedaj ne govorimo v prvi vrsti o literarnem, marveč o družbenoidejnem in političnoidejnem vdoru.

⁷ Branka Jurca, *Okoli in okoli*. Ilustrirala Cita Potokar. Mladinska knjiga 1960.

⁸ France Bevk, *Pastirici pri kresu in plesu*. Ilustriral Tone Kralj. Mladinska knjiga 1959.

Pomembnosti tega vprašanja se je D. Kermavner dobro zavedal, ko je skušal v svoji knjigi* pokazati, »kako se je pod vplivom edinstvenega ruskega revolucionarnega dogajanja v začetku tega stoletja spreminjala predstava naših očetov in dedov o ruski družbi«. Glede književnoidejnega vpliva ruskega duha ob revoluciji 1905 in po njej moremo žal še dandanes samo domnevati in sklepati, ker je ta pojav kot celota neobdelan (medtem ko so Hrvati napravili že prve korake, prim. E. Štampar, *Odjek ruske revolucije 1905 na Kranjčeviča*, Slavistična revija XI/1—2, 1958). Gradivo, ki ga prinaša pričujoča knjiga, je omejeno na dnevno-politično in političnoidejno publicistiko. Ker pa je to pisanje skupaj s samimi dogodki vplivalo na naše književnoidejno dogajanje teh let, je D. Kermavner dal s tem tudi važen prispevek k obravnavanju problemov rusko-slovenskih književnih odnosov na začetku našega stoletja.

Avtor je gradivo sproti kratko komentiral; žal pa mu zasnova ni dopuščala, da bi posamezne poglede, ki je nanje naletel, problemsko obravnaval in jih povezal v širšo sliko. Tako iz knjižice ne dobimo odgovora na vprašanje, kako je revolucionarne dogodke sprejemalo in spremljalo slovensko ljudstvo. Uvod sam je občutno kratek, saj bolj nazaj od rusko-japonske vojne in nekaterih odmevov nanjo pri nas ne sega. Pač pa nas avtor v zaključnem poglavju pripelje vse do oktobrske revolucije.

Spričo prizadevne natančnosti prinaša Kermavnerjeva brošura v glavnem vse neposredne odmeve rusko-poljske revolucije pri nas. Kazalo pa bi vključiti še kak posreden odmev. S te strani je namreč zanimiv Podlimbarskega potopisni podlistek »Nekaj besed o novodobnih popotnikih in izlet na Cetinje« (Slovenski narod, 12. IX. 1907—19. IX. 1907, št. 211—217). Kolikor je prvi del feljtona malo obetajoč in nezanimiv, ko poskuša bolj ali manj posrečeno zasmehovati romarstvo, toliko bolj zanimivo je kasneje avtorjevo razmišljanje o Črni gori, o cetinjskih političnih in političnoupornih dogodkih leta 1905 in 1906, ko je tam prišlo do ustave. Ko pisec razpravlja o vzrokih, ki so privedli Črno goro do konstitucije, se sprašuje: »Ali ga niso (kneza) morda preplašile delavske demonstracije, vršče se jeseni 1905. leta na Dunaju? ... Ali mu ni v strahu zagovorilo srce še le tedaj, ko je videl, kako se ruski batjuška (izraz je le na videz evfemičen, kot se vidi iz konteksta!) s svojo neomejeno močjo umika moči ruskega ljudstva«. Gre torej za spoznavanje družbenopolitičnih posledic, ki so nastale v delu Evrope pod posrednim ali neposrednim vplivom ruske revolucije. Pisec vzročno povezuje revolucionarno dogajanje v Rusiji z delavskim gibanjem in stavkami v Avstriji konec leta 1905 in pa s političnoidejnim vrenjem v polfevdalni Črni gori. To ga privede do razmišljanja o političnem razvoju sodobne družbe, o »idealni državi« in o »kolektivni sebičnosti«.

Kljub skromni zasnovi je D. Kermavnerju uspelo prikazati vrsto problemov, ki so se ob revolucionarnih dogodkih leta 1905 in kasneje pojavljali tako v razvoju slovenske socialistične kot tudi meščanske družbenopolitične in nacionalne zavesti. Prvič je sistematično, čeprav le površinsko in neproblemsko, obravnavan vdor ruskega revolucionarnega duha. Tu sta kot najvažnejša na-

* Dušan Kermavner, Slovenska publicistika in prva ruska revolucija. Cankarjeva založba, Ljubljana 1960, str. 89. (O knjigi poročamo, čeprav je nismo dobili v oceno. — Op. ured.)

glašena dva rezultata: nekritično rusofilstvo slovenskega meščanstva je zadobilo smrtno rano, zaradi katere se kasneje ni več opomoglo, — slovenska proletarska socialistična zavest pa je dobila odločilnih pobud za nadaljnjo rast.

*

Problematika, ki jo sumarno zajema Kermavnerjeva brošura, je izredno kompleksna. Ob njej se nujno pojavi vrsta vprašanj, na katera bo morala odgovoriti monografska obravnava, kakršno ima avtor uvodoma v mislih. Važno uvodno vprašanje bi bilo, koliko je že ob prvem vdoru ruske misli v drugi polovici prejšnjega stoletja, ki je doslej obravnavan skoraj izključno s književnozgodovinskega stališča, skupaj s književnoidejnim tokom ali pa mimo njega prodrla k nam socialna in političnoidejna misel. Kakšni so in koliko je odmevov ruskega revolucionarnega gibanja sedemdesetih let, ruskih utopičnih socialistov, pojavov kot so »hoždenje v narod«, »narodna volja«, anarhistični poskusi na prelomu sedmega in osmega desetletja? Nekaj smo o tem zvedeli že ob Celestinu (Marja Boršnik, *Fran Celestin*, Ljubljana 1951), vendar verjetno to ne bo vse. Gradiva res ni veliko, vsaj tiskanega ne, zato pa bi bilo treba pritegniti rokopisno gradivo in leposlovje. Če je leta 1879 slovenski človek zapisal: »Na Ruskem rase revolucionarna stranka, ktera bo pomladila Evropo«, je to nedvomno izredno zanimiv in skoraj gotovo ne osamljen odmev. S podobnimi drobci obravnavan bi dal približno sliko slovenskega sprejemanja tedanjega ruskega socialnega in političnega gibanja.

Med problemi najdemo v brošuri tudi take, ki bi se ob upoštevanju širše podobe našega narodnega in političnoidejnega življenja pokazali v jasnejši, če ne celo v drugačni luči, kot jih vidimo tu. Gre predvsem za pisanje *Edinosti*, do neke mere pa tudi *Rdečega prapora*. Iz navedenih odlomkov je očitno, kako *Edinost* trdovratno brani carizem in avtokratsko Rusijo v revoluciji in »nesrečni«¹ vojni z Japonsko. Ob širši in problemski obravnavi bi se Kermavnerjeva ostrina okrušila, posebno še, ker se je po njegovi ugotovitvi list kasneje »poboljšal«. Vzporedno vidimo, da neposredno po dogodkih 22. I. 1905 tudi *Rdeči prapor* ni imel jasnih predstav o njihovi naravi in pomenu, kar se očituje ob Linhartovih aforizmih. Šele nekako majnika se v Rdečem praporu pogledi razbistre. — Celotno tedanjo problematiko je zapletal na eni strani čustveni odnos do velikega ruskega »naroda«, na drugi strani pa tudi naša tedanja predstava o ruskem ljudstvu, posebno kmečkem. Spričo takratne stopnje slovenskega družbenoidejnega razvoja tudi drugače biti ni moglo. Vedeti moramo, da si zaradi »nesrečne«² vojne z Japonsko celo velik del ruskih rodoljubnih množic in proletariata ni bil na čistem, sicer Leninu ne bi bilo treba izreči in zapisati ognjevith in vzpodbujajočih besedi: »In mi velikoruski delavci, ki smo polni čustva nacionalnega ponosa, hočemo za vsako ceno svobodno in neodvisno, samostojno, demokratično, republikansko, ponosno Velikorusijo, ki bo gradila svoje odnose do sosedov na človečanskem načelu enakosti, ne pa na tlačanskem načelu privilegijev, ki ponižujejo velik narod. Prav zaradi tega, ker jo hočemo tako, pravimo: Ni dopustno v 20. stoletju v Evropi (četudi v Evropi daljnega vzhoda) »braniti domovino«³ drugače, kakor boreč se z vsemi revolucionarnimi sredstvi zoper monarhijo, zemljiško gospodo in kapitaliste »svoje domovine, se pravi zoper najhujše sovražnike naše domovine, — ne smejo Velikorusi »braniti domovino«⁴ drugače, kakor da v vsaki vojni žele carizmu poraz, kar je za 9 de-

setin Velikorusije manjše zlo... (V. I. Lenin, O kulturi in umetnosti, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1905, str. 47). Presenetljiva pa je in v precejšnji meri podobna presoja, ki jo je Albin Prepeluh — Abditus že leta 1904 zapisal o revolucionarnem gibanju «...ki preti uničiti trhlji ruski prestol», ko si »vsak resničen prijatelj ruskega naroda in sovražnik barbarskega avtokratičnega sistema želi, da bi dobila ruska avtokracija na daljnem vzhodu smrten udarec, da bi se tam v Aziji pričelo delo za notranjo preuredbo slavnega in velikega ruskega naroda» (Naši zapiski, III. št. 4/59).

Slovenska meščanska publicistika se ni mnogo zanimala in ni najbolje poznala antagonizma velikih sil in borbe za interesna področja ob rusko-japonski vojni. Ta moment se v brošuri skoraj ne pojavlja razen ob dejstvu, da slovenske meščanske stranke in listi z večjimi simpatijami gledajo na ruski absolutizem, ker je »slovanski«, kot pa na imperialistično angleško ali nemško gospodarsko in politično ekspanzijo. Ob širši obravnavi bi pa spoznali, da je tudi antagonizem velikih sil imel, čeprav v manjši meri, svoj delež pri ocenjevanju dogodkov na začetku leta 1905. To potrjujejo besede slovenskega sodobnika: »Stal bi na strani delavcev in prekucuhov [domač izraz za revolucionarja], ko bi ne bila Rusija zapletena v veliko vojsko na Daljnem vzhodu, v tem ko domačini zahrbtno napadajo domovino, nahujskani od Angležev in Japoncev«. Ta izjava se bistveno razlikuje od na videz podobnega stališča v *Edinosti*, zelo je namreč blizu pojavu »notranjega miru« v nemški in »svete zveze« v francoski socialni demokraciji ob začetku prve svetovne vojne (o njima piše Kermavner na str. 85), hkrati pa sorodna vzrokom razpada II. internacionale. Prej citirane Leninove besede seveda tedaj niso dospele do Slovencev, zato je tudi ta izjava, čeprav je prišla iz levičarskih ust, razumljiva.

V monografski obravnavi naših problemov bi dalje bilo treba natanko analizirati vprašanje antisemitizma, kot ga srečujemo v *Edinosti* in drugih meščanskih listih. Moralj bi se objasniti izrazi »židovstvo«, »židovska gospoda«, »židovska internacionala«, »mednarodno židovstvo« in podobni, ki so se uporabljali v slovenski publicistiki zadnjih sto let, danes pa jih večinoma zajemamo v pojem »antisemitizem« ali pa jih celo enačimo z njim.

Od leta 1873, ko je prišlo do dunajskega bančnega poloma, za kar je avstrijska buržoazija in aristokracija po krivem obdolžila »liberalno židovstvo«, se je začela ostra protisemitska gonja v Avstriji (prim. R. Charmatz, Österreichs innere Geschichte von 1848 bis 1907, II. 5. Aufl., str. 5—14). Že v osemdesetih letih je protisemitizem krepko odjeknil med Slovenci, v *Slovenskem narodu* (n. pr. Židovstvo v službi Pangermanije proti Slovanom, SN 1887, št. 225, 226; K židovskemu vprašanju, SN 1887, št. 259, 261, 263), v *Vesni* (Zakaj bodimo Slovenci antisemitje, Vesna, III, 1894, str. 212) in drugod. Zmagoslavje pa je protizidovstvo doživelo po dunajskem katoliškem shodu leta 1889 in z organizacijo krščanskega socializma v ožji Avstriji (Lueger). V tem in takem okviru lahko govorimo o protizidovski gonji (kot predhodnici nacistične rasne gonje), usmerjeni proti duhovni, gospodarski in politični moči Židov. V slovenskih razmerah je pa ta problem dosti bolj zapleten in se je nekoliko drugače razvijal. Protizidovstvo med Slovenci nikoli ni imelo takih globokih korenin, ker se tu niso pojavljali rasistični »ideologi«, ker semitskega ljudstva med Slovenci ni bilo veliko, predvsem pa, ker ni bilo velikih kapitalistov. Kolikor se je antisemitizem pri nas pojavljal, so ga zastopali posamezniki in so se ga oprijeli izven domovine. Še važnejše kot to je pa različno poreklo antisemitizma

pri Slovencih. Stritarju in nekaterim kasnim mladoslovcem n. pr. pomeni »boj« proti »židovstvu« boj za slovensko nacionalnost proti nemški »liberalni buržoaziji«. Zrastel je torej v nacionalnoobrambni težnji, ker »Žid ne bo v narodnostnih stvareh zanesljiv, ker on bo prvi zapustil potapljačo se narodovo ladjo in se otel na drugo, da le dalje životari v večnem brezdomovinstvu, čeprav preziran in teptan«, ali, kot je zapisal Stritar, ker: »Semitstvu je glava vse, semitstvo nima srca« (Srce, Ljubljanski zvon 1887, str. 239). Že drugače pa je gledal na židovstvo porajajoči se slovenski kapitalizem, ki je poprijel protizidovske fraze in izpade v časopisju zaradi svojih gospodarskih in političnih pretenzij. V slovenski meščanski publicistiki okoli gospodarskih vprašanj »Nove Avstrije« je bil »žid« vsak ogrski kapitalist, ki je prišel obogatet v Bosno in Hercegovino, pa je na ta način mešal podobne nakane slovenskih kapitalistov (prim. E. Kardelj, Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, Ljubljana 1957, str. 304). Protizidovstvo slovenskih konservativcev in klerikalcev se v tem času bistveno ne razlikuje od liberalnega. Toda prav med njimi je ta izraz in pojem začel dobivati novo vsebino. Od časa do časa je postal celo sinonim za socialno demokracijo, ki so jo nazivali tudi »židovska internacionala« in »mednarodno židovstvo«. (Prim. v pričujoči brošuri na str. 37 citat iz *Edinosti*: »Medtem ko smo mi apostrofirali »laži«—socialistično *laško čifutarijo*, pa natvezi »Lavoratore« svojim čitateljem, ... da smo žalili socialistično stranko«.) Tako protizidovstvo ne gre več razumevati v prvi vrsti kot boj proti Židom, kot antisemitizem, niti proti židom, torej liberalnemu kapitalizmu, ampak se je pod njim krila idejna borba z vsemi svojimi atributi, gospodarskimi, družbenimi in političnimi. V tej obliki se je še stopnjevala, tako da se je v klerikalni publicistiki med obema vojnama izraz židovstvo in pojem protizidovska borba uporabljal v njihovi protikomunistični in protisocialistični gonji.

Taki in podobni izrazi so torej doživljali svoj razvoj in imajo v vsaki dobi naše narodne preteklosti poseben pomenski odtенок, na daljša razdobja pa se pomen celo znatno spremenil. S tem vprašanje seveda ni rešeno, kaže pa, da moramo imeti obseg tega pojma in izrazov pred očmi, če hočemo pravilno razumeti »brezmejni »slovanski« antisemitizem Edinosti«, ki ga torej le ni mogoče primerjati, kaj šele enačiti z »bestialnim nemškim nacizmom tri do štiri desetletja pozneje...« (Kermavner, Slovenska publicistika..., str. 44). Indirektno opozarja na to tudi sam avtor: »Res so tudi drugi slovenski meščanski časniki zavzemali izrazito protizidovsko stališče, klerikalni zlasti pod vplivom krščanske antisemitske stranke med avstrijskimi Nemci, liberalni pa tudi po zgledu mladočeške stranke v devetdesetih letih, vendar je v njih vsaj intenzivnost padla, medtem ko pri »Edinosti« niti najmanj ni popuščala« (prav tam, str. 45). Mislim pa, da ni mogoče govoriti samo in toliko o »intenzivnosti«, kolikor o različnih aspektih antisemitizma in različnem njegovem poreklu. Verjetno bi bila zelo blizu resnice trditve, da je bila *Edinost* blizu stališču posameznih slovenskih antisemitov rasistov (D. Kermavner meni, da je pri *Edinosti* bil to prav F. Podgornik, za kar pa ne navaja konkretnih dokazov; podobno tudi v njegovi razpravi »Ludwik Gumplowicz in Slovenci«, Naša sodobnost VIII, 1960, 1006, pod črto), ki so se med Slovenci pojavljali že precej zgodaj, če upoštevamo sledeče: »Tačas [sredi preteklega stoletja] sem postal antisemit in ostal dosihmal, prepričan, da so semitje prava pokora za vse narode in vredni, da bi se vsi poslali nazaj v Palestino. Ko sem se torej v državnem zboru seznanil z dr. Luegerjem, mi je postal najsimpatičnejši med vsemi

nemškimi poslanci« (J. Vošnjak, Spomini, I. del. Ljubljana 1905, str. 48). Torej je bil vzrok simpatij antisemitizem, pravi antisemitizem, ki je po poreklu in po intenzivnosti predhodnik nacističnega rasnega antisemitizma. Kako je tudi to vprašanje kompleksno, čeprav gre za pravi protisemitizem, nam kaže Podgornikov primer, ker se pri njegovi smeri že pojavlja ena od prej omenjenih specifičnosti: »Nemški delavci [socialni demokratje] so se dali na mnoge strani zavesti od židovskih doktrinarjev in agitatorjev [pač socialistov in marksistov]... Krivi nauki o ekonomiji in delavskih zgolj gmotnih interesih so vse kaj drugega, kakor pa pravi nauki o narodnosti, narodni kulturi, narodnih sposobnostih, katere so tudi delavcem potrebne v prospevanje dela in omike« (Za slovanske delavce, Slovenski svet VI, 1893, 405).

Take in podobne probleme zajema obdobje, ki se z njim ukvarja Ker-mavnerjeva brošura. Govore nam, kako potrebna bi bila njihova obravnava v široki zasnovi in do vseh podrobnosti.

Janez Rotar

GLOSE IN KOMENTARJI

OPROSTITUTE, KAKO STE REKLI?

Z intervjuji je dandanes velik križ, zlasti še, če gre za intervju s slavnim človekom, n. pr. s slavnim pisateljem, slavnim filmskim oziroma gledališkim igralcem ali znamenitim režiserjem. Slavni ljudje so namreč večinoma zelo nervozni in utrujeni, kar naprej se jim mudi, hkrati pa vedo vse. K intervjuju spada še novinar. Novinar, vsaj tisti, ki lovi intervjuje, sicer po navadi še ni slaven in še ne ve vsega, vendar pa se mu kljub temu prav tako neprestano mudi. Rezultat je seveda natanko takšen, kakršno je gradivo, iz katerega je sestavljen. In ker to vemo, se po navadi sploh ne razburjamo, ko se vali in bobni preko nas oglušujoči slap intervjujev. Včasih pa postane vsa stvar vendarle nekoliko neprijetna, zazdi se, da je sredi intervjujske mrzlice nenadoma padla beseda, ki ima drugačen zven in zvok kakor večina vseh teh improviziranih dialogov. Človek nehote prisluhne in še ves oмотen od glasnega in hlastnega dialogiziranja ter oslepljen od bliskanja flashov kar sam poseže v to intervjujsko idilo ter vpraša: »Oprostite, kako ste rekli?«

Natančno tako se godi človeku, ki prebira intervju zagrebškega *Telegrama* s srbskim pisateljem Dobrico Čosićem. Dobrica Čosić, čigar literarno delo je v Sloveniji znano in cenjeno, je prišel v Zagreb in ob tej priložnosti je nastal intervju, ki ga je *Telegram* objavil dne 20. januarja t.l. Novinar *Telegrama* je Čosiću zastavil med drugim tudi tole vprašanje: »Jeli još uvijek aktualna tema, da smo suviše pasivni u međurepubličkim odnosima?« Avtor romana *Daleč je sonce* je svoj odgovor pričel takole: »Biće aktualna dokle god postoje republike. I dok govorimo o saradnji među njima.« In prav tukaj se človeku sam od sebe izvije vzklik: Oprostite, kako ste rekli?

Morda se komu ne zdi povsem razumljivo, zakaj tako nenadno posegamo v ta zagrebški dialog. Toda poglejte: najprej gre tu za vprašanje o preveč pasivnih medrepubličkih odnosih. Potem gre pa še za Čosićevo prepričanje,